

6. Побегайло Э. Современная криминологическая ситуация и кризис уголовной политики. *Российский криминологический взгляд*. 2005. № 1. С. 25–36.
7. Закалюк А. Концептуальне бачення сучасної криминологічної ситуації в Україні та шляхів актуалізації криминології в українському суспільстві. *Право України*. 2009. № 7. С. 6–36.
8. Голіна В., Колодяжний М. Криминологічна політика України: сутність та передумови її формування. *Наукові дослідження, Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 23. 2012.
9. Фріс П. Кримінально-правова політика України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 36 с.
10. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2009. 20 с.

УДК 343.9

ПРОБАЦІЯ ЯК ЗАХІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА РЕЦИДИВІСТІВ

PROBATION AS THE WAY OF CRIMINAL-LEGAL INFLUENCE ON THE RECIDIVISTS

Коваленко Н.В., студентка 5 курсу
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена вивченню проблем боротьби з рецидивною злочинністю та запобігання їй, яка здійснюється шляхом теоретичного розроблення положень, спрямованих на виявлення причин, умов, зв'язків та закономірностей даного соціального явища та впровадження дієвого механізму їх реалізації. Особлива увага звертається на аналіз рецидиву злочину в Україні загалом та запровадження інституту пробації, діяльність якого спрямована на реалізацію спеціальних заходів запобігання рецидивній злочинності, зокрема під час відбування покарання за вчинення першого й наступних (рецидивних) злочинів та під час соціальної адаптації після відбування покарання.

Ключові слова: рецидив, рецидивна злочинність, запобігання, протидія, пробація, пенітенціарна пробація, соціальний патронаж.

Статья посвящена изучению проблем борьбы с рецидивной преступностью и предотвращения последней, осуществляемых путем теоретической разработки положений, направленных на выявление причин, условий, связей и закономерностей данного социального явления и внедрение действенного механизма их реализации. Особое внимание уделено анализу рецидива преступления в Украине в целом и введению института probation, деятельность которого направлена на реализацию специальных мер предупреждения рецидивной преступности, в частности при отбывании наказания за совершение первого и последующих (рецидивных) преступлений и при социальной адаптации после отбывания наказания.

Ключевые слова: рецидив, рецидивная преступность, предупреждение, противодействие, probation, пенитенциарная probation, социальный патронаж.

The article is devoted to the study of problems of struggle and prevention of recurrent crime, which is carried out by theoretical development of the provisions aimed at identifying the causes, conditions, relationships and regularities of this social phenomenon and introducing an effective mechanism for their implementation. Particular attention is drawn to the analysis of the relapse of crime in Ukraine and the introduction of a probation institution which activities are aimed at implementing special measures to prevent recidivism, in particular, at serving the first and subsequent (recurrent) crimes and during social adaptation after serving a sentence.

Must say, that recurrent crime, unlike the primary one, is a stable, repeated manifestation of criminal behavior and is characterized by persistence, an increased degree of social danger, and a high level of conspiracy.

According to the article 34 of the Criminal Code of Ukraine "The recidivism is a crime, that is committed by a person who has a conviction of a intentional crime".

In general, the fight against recurrent crime is a topical issue not only of our state, but of the whole modern world. For proper preventive work, criminals have more chances to put an end to their criminal past. The European integration processes, that continue in Ukraine, create the right conditions for bringing the criminal offenses and the prevention of repeat offenses into line with modern European standards and principles.

In general, the introduction of probation reduces the burden on the penitentiary system and prevents criminalization of the individual. It is believed that such measures of educational impact of probation as supervision and provision of the necessary assistance can counteract crime, since they are aimed at correcting a person and refusing to commit new offenses by convicts.

Key words: recidivism, recurrent crime, prevention, counteraction, probation, penitentiary probation, social patronage.

Рецидивна злочинність є одним із найбільш небезпечних видів злочинності. Кількість осіб, у діях яких міститься рецидив злочинів, зростає, і це призводить до того, що рецидив є однією з головних проблем кримінальної політики. Повторні злочини, що вчиняються особами, які вже притягувалися до кримінальної відповідальності, характеризуються підвищеною суспільною небезпечністю, оскільки такі особи мають кримінальний досвід, що надає їм можливість здійснювати більш ретельну підготовку до вчинення повторних злочинів.

Важливим напрямом діяльності правоохоронних органів є боротьба з рецидивною злочинністю та запобігання їй, які здійснюються шляхом теоретичного розроблення положень, спрямованих на виявлення причин, умов, зв'язків та закономірностей даного соціального явища та впровадження дієвого механізму їх реалізації, що свідчить

про актуальність даного дослідження. Правоохоронні органи, що запобігають злочинам у межах своєї компетенції, впливають на формування правосвідомості шляхом загальної та індивідуальної превенції, усувають причини й умови конкретних злочинів, вживають кримінально-правових заходів впливу на осіб, які вчинили злочини, а також сприяють виправленню засуджених. Незважаючи на те, що рецидивісти становлять в країні меншу частину злочинців, вони є найбільш суспільно небезпечною категорією злочинців.

Через сталий характер своїх антисуспільних поглядів і звичок рецидивісти легше йдуть на вчинення злочинів, зазвичай корисливих і насильницьких, скоєних у співучасті, за попередньою змовою. Вони вкрай небезпечні своїм негативним впливом на осіб, схильних до девіантної поведінки, особливо на молодь. У зв'язку із цим особлива

увага має приділятися вдосконаленню нормативної бази правозастосовчої діяльності, підвищенню рівня професіоналізму правоохоронних органів, використанню інституту пробації як засобу впливу на посткримінальну поведінку осіб, які відбули покарання за вчинення злочинів, та недопущення і профілактику скоєння повторних злочинів.

Рецидивна злочинність, на відміну від первинної, полягає в стійкому неодноразовому прояві кримінальної поведінки та характеризується стійкістю, підвищеним ступенем суспільної небезпеки, високим рівнем конспірації. Зазначеному питанню присвячені роботи К.А. Агафонова, В.С. Батиргарєєвої, О.І. Богатирьової, Н.П. Годька, Н.І. Волошина, П.Ф. Гришаніна, Б.М. Головіна, В.В. Голіна, М.П. Жукова, Т.М. Кафанова, В.Е. Квашиса, А.Ф. Зелінського, О.О. Юхно, Б.М. Телефанко й ін.

Термін «рецидив» походить від латинського *recidivus* – «той, що відновлюється». Кримінальний кодекс 1960 р. містив лише термін «особливо небезпечний рецидивіст». Саме поняття рецидиву злочинів у кримінальному законі не зазначалося. Мабуть, це було головною причиною наявності розмаїтості поглядів щодо змісту цього поняття [1].

Відповідно до ст. 34 Кримінального кодексу України, «рецидивом злочину визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка мала судимість за умисний злочин» [2].

Проаналізувавши дані за майже 8 років (із 2005 р. по 20 листопада 2013 р.), можна простежити таку тенденцію: у період із 2005 р. по 2009 р. рівень злочинів, скоєних особами, що раніше вчиняли злочин, мав сталий характер, а питома вага коливалась у межах 24–26,6%. 2010 р. спостерігалось суттєве збільшення рівня цих злочинів від 29,8% у 2010 р. до 48,8% у 2012 р. [3].

Частка виявлених осіб, які раніше вже вчиняли злочин, характеризувалася поступовим зростанням із 2005 р. по 2009 р. у середньому на 1%: від 46 637 осіб (19,7%) у 2005 р. до 49 422 осіб (23,3%) у 2009 р. [3].

2010 р. їх кількість збільшилася майже на 11 тисяч осіб, що становило 63 373 особи (26,7% від усієї кількості осіб, що скоїли злочин). 2011 р. цей показник становив уже 102 694 (45,5%) особи, тобто збільшився на понад 42 тисячі осіб. За майже 11 місяців 2012 р. кількість осіб, що скоїли злочин, які раніше вже вчиняли злочин, становила 91 308 осіб (46,8%) [3].

Із 2013 р. кримінальну статистику веде Генеральна Прокуратура України (далі – ГПУ), в офіційних статистичних звітах якої фактично відсутня інформація щодо кількості злочинів та осіб, які на момент скоєння нового злочину (злочинів) мали незняту або непогашену судимість (тобто рецидивної злочинності в легальному розумінні рецидиву), а лише зазначається кількість злочинів, скоєних особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення. Лише із 2016 р. ГПУ окремо надається статистична інформація «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення», що включає облік осіб, які мають незняту чи непогашену судимість [4].

Сьогодні трьома найвагомими складниками (за даними офіційної статистики) у структурі рецидивної злочинності є: а) злочини проти власності (65,3%); б) злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (14,5%); в) злочини проти життя та здоров'я особи (9,8%).

Основними місцями вчинення рецидивних злочинів є житлові приміщення – 45,1%; установи, організації, підприємства – 17,1%; вулиці, двори, сквери, парки – 13,9%; громадські місця (кафе, ресторани, вокзали, магазини тощо) – 13,55%; безлюдні місця (пустирі, лісові масиви, покинуті будівлі тощо) – 3,6%; транспорт – 1,6%; інші місця – 5,2%.

Найбільш ураженими рецидивом злочинів є Східний, Центральний і Південний регіони країни. Це Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Харківська, Запорізька,

Одеська області, Автономна Республіка Крим і Київ. Найменша кількість таких злочинів реєструється у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській, Тернопільській, Чернівецькій та інших областях [3].

У динаміці рецидивної злочинності поки що не намітилися будь-які усталені позитивні тенденції щодо її зниження, оскільки часткове зниження рівня злочинів і злочинців в окремі роки чергується з їх значним підвищенням.

Наявність рецидивної злочинності в сучасних умовах пов'язана з низкою причин, серед яких виокремлюють такі: 1) детермінанти, пов'язані з першою судимістю, першим вчиненням злочину особою; 2) детермінанти, зумовлені процесом відбування покарання, особливо покарання шляхом позбавлення волі; 3) детермінанти, які впливають на постпенітенціарну адаптацію [5]. Протидія та запобігання рецидивній злочинності спрямовані на подолання соціальних явищ та причин, що зумовлюють наявність даного соціального явища. Найкращою стратегією боротьби є, зокрема, запобігання злочинності первинній і, у крайньому разі, активна допомога в соціальній адаптації після першого засудження особи, оскільки друге засудження (особливо до позбавлення волі) уже можна назвати критичним у «кар'єрі» рецидивіста: після засудження в друге сподіватися на остаточне повернення особи до законослухняного життя майже немає підстав.

Протидія рецидивній злочинності є актуальною проблемою не лише нашої держави, а й усього сучасного світу. За правильною профілактичною роботою в злочинців більше шансів порвати зі своїм кримінальним минулим. Євроінтеграційні процеси, які сьогодні відбуваються в Україні, створюють належні умови для узгодження із сучасними європейськими стандартами і принципами сфери виконання й відбування кримінальних покарань та попередження вчинення повторних злочинів. Так, уведення інституту пробації спрямовано на реалізацію спеціальних заходів запобігання рецидивній злочинності, зокрема під час відбування покарання за вчинення першого й наступних (рецидивних) злочинів; під час соціальної адаптації після відбування покарання.

У результаті аналізу досвіду закордонних країн варто зазначити, що пробація як захід боротьби з рецидивом є одним із найефективніших засобів, який здійснюється за трьома напрямками: 1) підвищення ефективності призначення та виконання покарань; 2) сприяння процесу ресоціалізації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі; 3) організації належного соціального контролю за особами, схильними до повторних злочинів [6].

Якщо говорити про ув'язнених, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, то до закінчення встановленого строку уповноваженим суб'єктам центру пробації має бути забезпечений доступ до засуджених, які перебувають у в'язниці, щоб допомогти їм підготуватися до звільнення і спланувати наступний контроль за ними для здійснення безперервного контролю і продовження виховної роботи, яка здійснювалася під час тюремного ув'язнення. Допомога передусім стосується сприяння у вирішенні життєвих проблем, зокрема тих, які поспричинили й умовами скоєння злочину. Вирішити проблему соціальної інтеграції правопорушника частково спроможні й заходи, спрямовані на подолання стійкості його злочинної поведінки завдяки активним виховним діям (наприклад, докладання зусиль для подолання правової неосвізаності; проведення лекцій щодо негативного впливу шкідливих звичок на організм людини тощо). Також важливим аспектом є надання допомоги, консультацій та інформації сім'ям засуджених, для створення сприятливих умов для соціальної адаптації осіб, які відбули покарання в місцях позбавлення волі [7].

Важливим заходом ресоціалізації засуджених є інститут пенітенціарної пробації, сутність якого полягає в під-

готовці осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання. У даному контексті необхідним є встановлення соціального патронажу, а саме надання допомоги звільненим шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів органами внутрішніх справ, органами праці та соціального захисту населення, соціальною службою для сім'ї, дітей та молоді, органами та закладами охорони здоров'я. За повідомленням адміністрації установи виконання покарань через державні органи й органи місцевого самоврядування уповноважений орган із питань пробації надає допомогу щодо визначення місця проживання засудженого після звільнення, влаштування до спеціалізованих установ для звільнених, госпіталізації до закладів охорони здоров'я, надання допомоги в працевлаштуванні.

Організація належного соціального контролю за особами, схильними до повторних злочинів, досягається

завдяки такому складнику пробації, як нагляд. Нагляд варто розглядати не лише як контроль за засудженими, але і як засіб консультування правопорушників, надання їм допомоги або створення мотивації. За можливості, нагляд має поєднуватися з іншими заходами, наприклад, з навчанням, професійною підготовкою, працевлаштуванням та лікуванням. Нагляд може здійснюватися не тільки після судового розгляду, а також після звільнення особи, щоби забезпечити дотримання правопорушником покладених на нього обов'язків або умов. Такі дії здатні скоротити ризик вчинення нового правопорушення, завдання серйозної шкоди.

Загалом, запровадження пробації зменшує навантаження на кримінально-виконавчу систему та попереджає криміналізацію особистості. Вбачається, що такі заходи виховного впливу пробації, як нагляд та надання необхідної допомоги, здатні протидіяти злочинності, оскільки спрямовані на виправлення особи та її відмову від вчинення нових правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Степанова Ю.П. Поняття рецидиву злочинів. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 13–15 квітня 2007 р. Ч. 1. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. С. 258–261.
2. Кримінальний кодекс України, станом на 18 червня 2015 р. (відповідає офіц. текстові). Харків : Право, 2015.
3. Батиргареева В.С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю* : збірник наукових праць. Вип. 19. Харків : Право, 2010. С. 116–126.
4. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень – листопад 2017 р. *Генеральна Прокуратура України: офіційний веб-сайт*. URL: <https://www.gp.gov.ua/>.
5. Голіна В.В. Рецидивна злочинність в Україні: причини та попередження. *Вісник правових наук України*. 1999. № 1. С. 189–196.
6. Богатирьова О.І. Пробація як перспективний напрям політики держави у сфері боротьби зі злочинністю. *Політика у сфері боротьби зі злочинністю*. Івано-Франківськ, 2014. С. 274–276.
7. Європейські правила пробації. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи від 20 січня 2010 р. *Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні* : монографія / О.І. Богатирьова. Київ : ВД «Дакор», 2013. 368 с.
8. Про пробацію : Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160–VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/160-190>.

УДК 343.2

МЕЖИ ВТРУЧАННЯ ДЕРЖАВИ В ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЗГОДИ ПОТЕРПІЛОГО НА ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ЙОГО ПРАВООХОРОНЮВАНІМ ІНТЕРЕСАМ

LIMITS OF INTERVENTION FROM THE STATE IN HUMAN RIGHTS IN CONTEXT OF LAWFUL CONSENT ON INFLECTION OF DAMAGE TO ITS LEGALIZED INTERESTS

Корнєєва О.В., студентка 5 курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена вивченню, аналізу й узагальненню матеріалів із питання, що стосується згоди потерпілого на завдання шкоди його правоохоронюваним інтересам. У роботі проаналізовано міжнародні нормативно-правові акти, вітчизняне та європейське законодавство, що регулює дане питання. Автор зауважує актуальність питання. У контексті процесу євроінтеграції та розвитку ідей прав і свобод людини актуальними та значущими є такі питання: чи потрібний інститут згоди потерпілого на завдання шкоди його правоохоронюваним інтересам у кримінальному праві, де діє імперативний метод праворегулювання та складаються субординаційні правовідносини; чи має право держава втручатися у відносини між людьми, що склалися в результаті такої згоди; чи не буде таке втручання обмеженням прав людини? Саме тому в роботі значна увага приділяється дослідженню випадків, коли таке право розпорядитися власними інтересами може бути обмежене державою.

Ключові слова: виключення кримінальної відповідальності, права людини, згода потерпілого на завдання шкоди його правоохоронюваним інтересам, позитивні зобов'язання держави, межі втручання держави в права людини, елемент диспозитивності в кримінальному праві.

Статья посвящена изучению, анализу и обобщению материалов по вопросу, касающемуся согласия потерпевшего на причинение вреда его правоохраняемым интересам. В работе проанализированы международные нормативно-правовые акты, отечественное и европейское законодательство, регулирующие данный вопрос. Автор обращает внимание на актуальность вопроса. В контексте евроинтеграции и развития идей прав и свобод человека актуальными и значимыми являются следующие вопросы: нужен ли институт согласия потерпевшего на причинение вреда его правоохраняемым интересам в уголовном праве, где действует императивный метод праворегулирования и складываются субординационные правоотношения; имеет ли государство право вмешиваться в отношения между людьми, которые сложились в результате такого согласия; не будет ли такое вмешательство ограничением прав человека? Именно поэтому в